

Janusz Pociask
Bydgoszcz

MOŻLIWOŚCI TŁUMACZENIA INNOWACJI W STAŁYCH ZWIĄZKACH FRAZEologicznych

---

Zarys treści: Artykuł traktuje o tłumaczeniu innowacji frazeologicznych. Autor odrzuca tezę o nieprzekładalności stałych związków frazeologicznych. W pierwszej części artykułu autor definiuje i klasyfikuje innowacje frazeologiczne jako jednostki powstałe na potrzeby tekstu. Równocześnie przedstawia i analizuje techniki innowacyjne jak również możliwości tłumaczenia. Na przykładach autor pokazuje stopień ekwiwalencji tłumaczeń innowacji stałych związków frazeologicznych. W niniejszych badaniach językiem wyjściowym jest język niemiecki, a językiem docelowym – język polski.

Celem referatu jest przedstawienie możliwości tłumaczenia innowacji frazeologicznych na przykładzie przekładu powieści Güntera Grassa *Die Blechtrommel*. Jest rzeczą ogólnie znaną, że są pisarze, którzy w swoich tekstach z upodobaniem posługują się stałymi związkami frazeologicznymi. W ich dziełach można znaleźć mnóstwo frazeologizmów, użytych zarówno w ich formie kanonicznej, jak i zmodyfikowanej. Do takich właśnie autorów należy Günter Grass¹.

W niniejszym artykule ograniczę się do przedstawienia kilku wybranych przykładów z powieści Güntera Grassa *Die Blechtrommel* w przekładzie Sławomira Błauta *Blaszany bębenek*.

Stwierdzenie, że tłumaczenie frazeologizmów przysparza tłumaczom wiele trudności, jest oczywiste. W literaturze naukowej mówi się często o nieprzetłumaczalności lub względnej przetłumaczalności stałych związków fra-

---

¹ W literaturze niemieckojęzycznej pojawia się w odniesieniu do tego zjawiska pojęcie „autorenspezifische Phraseologie”.

zeologicznych. Na problemy te i aspekty z nimi związane zwróciłem uwagę w artykule „«Trudny orzech do zgryzienia» – kilka uwag o tłumaczu stałych związków frazeologicznych” (Pociask 2006: 191–192). Teza nieprzekładalności stałych związków frazeologicznych zostaje odrzucona przez teoretyków translacji, ponieważ z punktu widzenia lingwistyki tekstu nie tłumaczymy języka, tj. struktur formalnych ani semantycznych, lecz teksty o pewnej całościowej strukturze i znaczeniu. Celem każdego procesu translacyjnego jest stworzenie możliwie ekwiwalentnego tekstu w języku docelowym. Chodzi więc tutaj o jak najwierniejsze oddanie zarówno treści tekstu wyjściowego, jak i jego formy, o ile pozwalają na to środki językowe, które translator ma do dyspozycji. Tłumaczenie tekstu jest więc szukaniem ekwiwalencji na płaszczyźnie *parole*.

Stałe związki frazeologiczne to polileksykalne jednostki, pełniące jako całość funkcję jednego wyrazu, którego znaczenie nie wynika ze znaczeń komponentów, z których się składają. Znaczenie stałego związku nie jest więc sumą znaczeń pojedynczych jego składników. W niniejszych badaniach zajmuję się frazeologizmami, które w terminologii Lewickiego (1976) określane są jako idiomy, jednostki idiomatyczne, związki idiomatyczne i tworzą centrum² wszystkich jednostek frazeologicznych, są to połączenia wyrazowe stanowiące pewną względnie stabilną całość pod względem formalnym i semantycznym.

Przez pojęcie innowacji frazeologicznych rozumiem w oparciu o Bąbę (1989) użycie związków frazeologicznych wybiegające poza normę frazeologiczną. Tutaj pojawia się problem pojęcia normy frazeologicznej, dyskusowany również u Buttler (1985), Gajdy (1977), Kurkowskiej (1971) i Bąby (1989). Wykorzystując ustalenia tych autorów, definiuję normę frazeologiczną jako zbiór zaaprobowanych przez daną społeczność językową frazeologizmów oraz reguł określających sposób realizacji ich tożsamości w tekstach (por. Bąba 1989: 5). Można mówić również w odniesieniu do innowacji o niestandardowym użyciu frazeologizmów lub ich modyfikacjach. Przypadki użycia jednostek zgodnie z zasadami stabilności struktury formalnej i struktury semantycznej jak również z zasadą semantycznego i stylistycznego zharmonizowania jednostki z kontekstem (por. Bąba 1989: 6) nie zaliczam do innowacji frazeologicznych. Jednostki powstałe w wyniku procesów innowacyjnych są wynikiem kreatywności producenta tekstu, które wybiegają poza uzus. Mówiąc inaczej, użycie standardowe to posługiwanie się idiomami zgodnie z zasadami uzusu. Nie znaczy to jednak, że idiomy w niestandardowym użyciu

---

² W terminologii Fleischera (1997).

są błędami frazeologicznymi. Nawiązując do słów Burgera/Buhofer/Sialmsa (1982: 68), należy zaznaczyć, że nie ma takiego kontekstu, w którym dana innowacja nie byłaby możliwa, sensowna i komunikatywna.

Przejdźmy teraz do typologii innowacji frazeologicznych i zarazem analizy ich przekładu³. W niniejszym referacie ograniczę się wyłącznie do analizy innowacji formalnych.

Należy jednak pamiętać, że nawet najmniejsza zmiana formalna w komponentach jednostki idiomatycznej może pociągać za sobą zmiany na płaszczyźnie semantycznej. Poprzez modyfikacje formalne, np. wymianę czy rozwiniecie lub redukcję komponentów jednostki, dochodzi do powstania takich efektów semantycznych, jak uszczegółowienie, konkretyzacja czy zamierzona dwuznaczność, efekt komizmu, zaskoczenie i gra słów.

Innowacje powstają w wyniku naruszenia ustabilizowanej struktury frazeologizmu. Biorąc pod uwagę rodzaj zmian, którym ulega struktura formalna, rozróżniam w oparciu o Bąbę (1989) innowacje wymieniałe (substytucje), innowacje skracałce (redukcje) i innowacje rozwijające (ekspansje).

Innowacja wymieniałe (substytucja)

Substytucja polega na wymianie jednego lub więcej komponentów idiomu na inne, które w danym kontekście lepiej oddają stan rzeczy. Innowacje te odbywają się zwłaszcza w komponentach czasownikowych jednostki, choć jak pokazują poniższe przykłady, nie tylko. Z jednej strony innowacje takie mogą być potencjalnymi jednostkami frazeoleksykonu, a z drugiej strony powstają okazjonalnie i są zrozumiałe tylko w danym tekście. Istotną rzeczą jest również to, że idiomy zachowują swoje prymarne znaczenie, a tekst wzbogacany jest dodatkowo o nowe informacje istotne dla semantyki tekstu.

gute Miene zum bösen Spiel machen
 So ging das Geschrei hinter mir, das Vorbeten der Spollenhauer vor mir weiter, und ich schlug mäßig, gute Miene zum läppischen Spiel machend, die Silben auf meinem Blech an, [...]. (97)

I tak się to ciągnęło dalej: wrzask za mną, przepowiadanie Spollenhauerki przede mną, a ja, robiąc dobrą minę do nieudolnej gry, wystukiwałem powściągliwie sylaby na mojej blasze, [...]. (80)

³ Język niemiecki jest językiem wyjściowym, a język polski to język docelowy.

W powyższym przykładzie mamy do czynienia z innowacją polegającą na wymianie komponentów przymiotnikowych zarówno w języku wyjściowym, jak i docelowym (*bösen-läppischen, zlej-nieudolnej*). W takich przypadkach można mówić o całkowitej ekwiwalencji formalnej.

den Teufel an die Wand malen

(2) Noch fünf Straßenbahnen, noch drei, noch diese Bahn, stellte mir Schrecken an die Wand malend vor, dass die Bronskis auf Jans Wunsch hin, nach Modlin oder Warschau versetzt worden waren [...]. (261)

Jeszcze pięć tramwajów, jeszcze trzy, jeszcze ten tramwaj, przygotowując się na najgorsze wyobrażałem sobie, że Brońscy na życzenie Jana zostali przeniesieni do Modlina czy Warszawy [...]. (222)

gute Miene zum bösen Spiel machen

(3) Er aber — und das riet ihm sein Buckel — tanzte dennoch, wollte gute Miene zur bösen Jimmymusik machen und retten, was noch zu retten war. (143)

On zaś – garb mu tak doradził – tańczył mimo to, chciał robić dobrą minę do zlej muzyki Jimmy'ego i ratować, co jeszcze można było uratować. (123)

Przykłady (2) i (3) to innowacje wymieniające w komponentach rzeczownikowych. W przykładzie (*Schrecken an die Wand malend*) tłumacz posługuje się luźnym związkiem wyrazowym (*przygotowując się na najgorsze*). W (3) następuje wymiana komponentu *Jimmymusik* na *muzyki Jimmy'ego*. Jest to więc ekwiwalencja całkowita.

die Zeit tot schlagen

(4) Klepp schlägt zeitweise Stunden mit dem Entwerfen von Stundenplänen tot. (82)

Klepp zabija niekiedy godziny projektowaniem podziału godzin. (71)

Przykład (4) to ekwiwalencja całkowita. Zmodyfikowany idiom *die Stunden tot schlagen* zostaje oddany w języku docelowym przez taką samą formę zmodyfikowaną.

etw. auf einen Nenner bringen

(5) Wir vereinfachten absichtlich, brachten alles auf zwei Nenner und beleidigten Niobe vorsätzlich und immer unverzeihlicher. (229)

Umyślnie upraszczaliśmy sprawę, srowadzaliśmy wszystko do dwóch mianowników i obrażaliśmy Niobe z premedytacją i coraz bardziej niewybaczalnie. (195)

Zmodyfikowany frazeologizm w przykładzie (5), w którym innowacja powstaje przez wymianę rodzajnika *einen* na liczebnik *zwei*, zostaje oddana w przekładzie przez innowację tego samego rodzaju. Jest to więc przykład ekwiwalencji całkowitej.

Da sei Gott vor! (Boże uchowaj, broń Boże)

(6) Daß es auch mir so ergehe, sei mein Bett vor, aus dem mich der Bursche mit lebenswarmen Versprechungen locken will. (633)

Przed podobnym losem chroni mnie moje łóżko, z którego facet chce mnie wywabić nęcącymi obietnicami. (538)

W przykładzie (6) w języku wyjściowym zastosowana została fraza zmodyfikowana (idiom o strukturze zdania), w przekładzie natomiast innowacja ta zostaje oddana przez zmodyfikowany idiom osadzony w strukturę gramatyczną tekstu.

gute Miene zum bösen Spiel machen

(7) Trotzdem kann er sich nicht erinnern, jemals Gedanken gehabt zu haben wie: du hast es dir selbst eingebrockt, Oskar. Hättest gute Miene zum Schulspiel machen sollen. (433)

Mimo to nie przypomina sobie, żeby kiedykolwiek przychodziły mu do głowy takie na przykład myśli: sam nawarzyłeś sobie piwa, Oskarze, trzeba było robić dobrą minę do szkolnej gry. (87)

Powyższa innowacja to redukcja komponentu przymiotnikowego *bösen* i poszerzenie stanu komponentów przez złożenie *Schulmiene*. W przekładzie mamy do czynienia z ekwiwalencją częściową. Wynika to z faktu, że przydawka przez złożenie może być oddana w języku docelowym przez przydawkę przymiotnikową lub rzeczownikową.

Innowacja skracająca (redukcja)

Innowacje skracające polegają na „uszczipieniu” składu leksykalnego danej jednostki. Przy redukcji mamy do czynienia z elipsą językową, której celem

jest kondensacja treści, dynamizowanie wypowiedzi i podniesienie ekspresywności tekstu. Skróty jednostki „żyją” w tekście i wyrwane z niego mogłyby zniszczyć ich strukturę semantyczną. Innowacje skracające dokonywane są zazwyczaj w komponentach czasownikowych, które pełnią często funkcję gramatyczną, i ich redukcja pozwala na odpowiednie odczytanie sensu idiomu, gdyż – jak mówi Schweitzer (1978: 17) – leżą na dłoni.

frisch von der Leber weg reden

(8) Man versuchte, ins Gespräch zu kommen, schaffte es aber nicht, redete, trotz bester Absicht, an den eigentlichen Problemen vorbei, hätte sich gerne einmal Luft gemacht, hatte vor, mal richtig auszupacken, wollte frisch von der Leber weg, wie einem ums Herz ist, aus voller Lunge, den Kopf aus dem Spiel lassen, die blutige Wahrheit, den nackten Menschen zeigen – konnte aber nicht. (98–99)

Próbowano nawiązać dialog, bez powodzenia jednak, mimo najlepszych chęci mijano się z właściwymi problemami, chciano ulżyć sobie, pozbyć się ciężaru, wyłożyć bez ogródek, co leży na sercu, prosto z mostu, nie oglądając się na nic, pokazać całą prawdę, nagiego człowieka – ale na próżno. (553)

W języku wyjściowym mamy do czynienia z redukcją komponentu czasownikowego, natomiast w przekładzie tłumacz posłużył się wyrażeniem idiomatycznym *bez ogródek*, poszerzając je fakultatywnie o czasownik *wyłożyć*. W języku wyjściowym jest to więc innowacja skracająca, która w języku docelowym oddana jest przez formę uzualną idiomu.

Innowacja rozwijająca (ekspansja)

Ekspansje powstają w wyniku uzupełnienia składu leksykalnego danej jednostki o nowe komponenty, najczęściej w celu uaktualnienia jej treści. Innowacje rozwijające mają szczególne znaczenie dla semantycznego przystosowania jednostki idiomatycznej w tekście. Elementy rozwijające zawężają, specyfikują lub intensyfikują znaczenia jednostki.

großer Bahnhof

(9) Man wird schließlich nicht müde, die Existenzberechtigung eines großen und kleinen ABC durch einen großen und kleinen Katechismus, durch ein großes und kleines Einmaleins zu belegen, und bei Staatsbesuchen

spricht man, je nachdem wie groß der Aufmarsch dekoriertes Diplomaten und Würdenträger ist, von einem großen oder kleinen Bahnhof. (97)

Ostatecznie człowiek niezmordowanie udowadnia prawo istnienia dużego i małego abecadła przez analogię z dużym i małym katechizmem, dużą i małą tabliczką mnożenia, a przy wizytach oficjalnych, w zależności od tego, ilu zbierze się wyorderowanych dyplomatów i dostojników, mówi się o dużym lub małym przyjęciu. (84)

Przykład (9) to innowacja rozwijająca o przydawkę przymiotnikową. Elementy rozszerzające zostały wprowadzone w języku docelowym, jednak tłumacz posłużył się luźnym związkiem wyrazowym.

sich von seiner besten Seite zeigen

(10) Als ich eine Woche später, an einem Sonntagnachmittag, die Städtischen Krankenanstalten betrat, meine Pflegerinnen besuchte, mich neu, eitel und tiptop von allen meinen besten Seiten zeigte, war ich schon Besitzer einer silbernen Krawattennadel mit Perle. (558)

Kiedy w tydzień później, w niedzielne popołudnie, przyszedłem do szpitala miejskiego, odwiedziłem swoje pielęgniarki, pokazałem się nowy, próżny i wyelegantowany na sto dwa ze wszystkich najlepszych stron, byłem już właścicielem szpilki do krawata z perłą. (476)

Frazeologizm *sich von seiner besten Seite zeigen* został rozwinięty o element *allen*, w przekładzie natomiast element *meinen* został pominięty.

das Licht der Welt erblicken

(11) Ich erblickte das Licht dieser Welt in Gestalt zweier Sechzig-Watt-Glühbirnen. Noch heute kommt mir deshalb der Bibeltext: „Es werde Licht und es ward Licht“ – wie der gelungenste Werbeslogan der Firma Osram vor. (49)

Przyszedłem na świat pod dwiema sześćdziesięciowatowymi żarówkami. Toteż jeszcze dziś tekst biblijny: „Niech się stanie światłość. I stała się światłość” – robi na mnie wrażenie najbardziej udanego sloganu reklamowego firmy Osram. (43)

Innowacja rozwijająca o przydawkę przymiotnikową *in Gestalt zweier Sechzig-Watt-Glühbirnen* została oddana w języku docelowym przez rozwinięcie o okolicznik miejsca *pod dwiema sześćdziesięciowatowymi żarówkami*.

jmdm. passt etw. (nicht) in den Kram

(12) Zugegeben, daß der Starkstrom mir ähnlich wie Goethe ein Weltgefühl vermittelte, aber die Finger der Frau berührten mein Herz, auch wenn ich mir die Evakuierete als Mann vorstellte, weil das besser in meinen Kram fürs Entschlüssefassen paßte und für den Vergleich, [...]. (568)

Nie będę ukrywał, że prąd energetyczny, podobnie jak Goethe, dawał mi poczucie świata, ale palce kobiety poruszały moje serce również wtedy, gdy wyobrażałem sobie ewakuowaną jako mężczyznę, bo to lepiej mi odpowiadało przy podjęciu decyzji i porównaniu, [...]. (483)

W przekładzie innowacji rozwijającej o frazę przymkowaną (12) tłumacz rezygnuje z innowacji, posługując się luźnym związkiem wyrazowym.

auf jmdn. ein Auge werfen

(13) [...] gab seinem Postsekretär den Befehl, als quasi Sanitäter, den Verwundeten aufzupassen und auch auf mich, den er flüchtig, und wie ich zu spüren glaubte, verzweifelt streichelte, ein besorgtes Auge zu werfen, damit das Kind nicht in die Kampfhandlungen gerate. (288)

[...] rozkazał swojemu referendarzowi, aby jako quasi sanitariusz pilnował rannych, a także nie spuszczał z oka dziecka – tu przelotnie i, jak mi się zdało, desperacko pogłaskał mnie po głowie – by nie dostało się pod ostrzał. (244)

Autor tekstu w przykładzie (13) zastosował innowację rozwijającą o przydawkę przymiotnikową *ein besorgtes Auge*, natomiast w przekładzie widzimy uzualną formę idiomu *nie spuszczać kogoś z oka*.

auf die Idee kommen / auf jmdn. ein Auge werfen

(14) Denn sicher zöge dieser Fall einen weiteren Fall nach sich. Da käme womöglich mein Halbbruder Stephan Bronski, der schließlich auch in diesen Kreis gehört, auf die Bronskiidee, zuerst ein Auge, alsbald noch mehr auf meine Maria zu werfen. (434)

Wtedy, być może, mój przyrodni brat Stefan Broński, który ostatecznie też należy do tego grona, wpadłby na właściwy Brońskim pomysł, żeby najpierw zwrócić uwagę na moją Marię, a niebawem zrobić z nią coś innego. (370)

Przykład (14) to innowacja rozwijająca przez kompozycje (złożenie) komponentu rzeczownikowego *Bronski* i *Idee*. W języku docelowym mamy

do czynienie natomiast z przydawką rozwiniętą *na właściwy Brońskim pomysł*.

jmdm. einen Strich durch die Rechnung machen

(15) Es gaben sich alle Mühe, nicht von Jan Bronski zu sprechen, bis ich ihnen einen Strich durch die schweigsame Rechnung machte und mit kindlich drolliger Mundstellung laut und mehrmals nach Oskars Onkel Jan rief. (370/371)

Wszyscy dokładali starań, żeby nie mówić o Janie Brońskim, aż ja pokrzyżowałem te milczące plany i pociesznie wydymając usta, głośno, raz za razem, przywoływałem wuja Oskara, Jana. (312)

Zarówno w języku wyjściowym, jak i docelowym jednostka idiomatyczna został rozwinięta o komponenty przymiotnikowe *schweigsame* i *milczące*. W tym przypadku można mówić o całkowitej ekwiwalencji formalnej.

etw. im Auge behalten

(16) Erstaunlich war, daß der Igel während dieser Szene, die doch einige Zielsicherheit verlangte, seine Frau, die sich erhoben hatte und in der Nähe des rechten Fensters einen Faden ins Nadelöhr einzufädeln versuchte, im Brillenauge behielt. (778)

Zdumiewająca rzecz, że podczas tej sceny, która wymagała przecież jakiejś celności, Jeż łypał zza okularów na żonę, która wstała i przy prawym oknie próbowała nawlec igłę. (507)

Innowacja rozwijająca o komponent rzeczownikowy przez złożenie komponentu *Brillen* i *Auge* zostaje zastąpiona w języku docelowym przez ekspresywny leksem *łypać* ('spoglądać, zezować'). Komponent *Brille* pojawia się w przekładzie w formie nieco zmienionej *zza okularów*.

Obok wyżej wymienionych modyfikacji formalnych eksцерpowano również innowacje regulujące (gramatyczne) i kontaminujące (kontaminacje).

Innowacja regulująca (modyfikacja gramatyczna)

Innowacje regulujące dotyczą zmian w kategoriach gramatycznych komponentów, przy czym zmiany te nie są leksykograficznie skodyfikowane. Polegają one na zniesieniu ograniczeń fleksyjnych danego komponentu, jak też uchyleniu jego ograniczeń słowotwórczych oraz przekształceniu schema-

tu składniowego całej jednostki. Modyfikacje te należy jednak oddzielić od regularnych zmian będących przejawem akomodacji jednostki do wymagań gramatycznych kontekstu.

jmdm. auf die Finger schauen

(17) Noch gilt es, Schmutz auf jene Finger zu schauen, mit denen Schmutz gelegentlich ein Kleinkalibergewehr hielt. (650)

Na razie trzeba patrzeć Schmutzowi na owe palce, w których czasami trzymał wiatrówkę. (553)

Przykład (17) to całkowita ekwiwalencja formalna: *jmdm auf jene Finger schauen* zostaje oddana przez *patrzeć komuś na owe palce*.

das Licht der Welt erblicken

(18) Ich erblickte das Licht dieser Welt in Gestalt zweier Sechzig-Watt-Glühbirnen. (49)

Przyszędłem na świat pod dwiema sześćdziesięcioswiecowymi żarówkami. (43)

Innowacja regulująca w przykładzie (18), polegająca na zamianie rodzajnika *der* na zaimek wskazujący *dieser* (*das Licht dieser Welt erblicken*), zostaje zastąpiona w przekładzie przez formy uzualną *przysięć na świat*.

den Teufel an die Wand malen

(19) Noch fünf Straßenbahnen, noch drei, noch diese Bahn, stellte mir, Schrecken an die Wand malend, vor, daß die Bronskis auf Jans Wunsch hin nach Modlin oder Warschau versetzt worden waren, [...]. (261)

Jeszcze pięć tramwajów, jeszcze trzy, jeszcze ten tramwaj, przygotowując się na najgorsze wyobrażałem sobie, że Brońscy na życzenie Jana zostali przeniesieni do Modlina czy Warszawy, [...]. (222)

W powyższym przykładzie oprócz wymiany elementu *Teufel* na *Schrecken* mamy do czynienia z innowacją gramatyczną: komponent czasownikowy *malen* użyty zostaje w formie imiesłowu pierwszego (Partizip I). W przekładzie tłumacz rezygnuje co prawda z użycia frazeologizmu, jednak czasownik *przygotowując* występuje w takiej samej formie jak w języku wyjściowym.

Innowacja kontaminująca (kontaminacja)

Innowacje kontaminujące powstają przez wymieszanie form dwóch lub więcej idiomów. Podłożem kontaminacji jest zwykle bliskość znaczeń dwóch lub więcej jednostek, które w wyniku skomplikowanych przekształceń stają się jednym nowym zmodyfikowanym idiomem.

das Kind mit dem Bade ausschütten/mit jmdm. in einem Boot sitzen

(20) Mama schüttete mich aus und saß dennoch mit mir in einem Bade.

(132)

Mama wylała mnie z kąpielą, a mimo to siedziała ze mną w jednej wannie.

(165)

W języku docelowym tłumacz posługuje się formą uzualną frazeologizmu *wylać kogoś z kąpielą* i tłumaczeniem dosłownym drugiej części wypowiedzi *mit jmdm. in einem Bade sitzen*, zawierającej zmodyfikowaną jednostkę idiomatyczną.

in einen Topf werfen/unter einen Hut bringen

(21) [...] denn eine Möwe nimmt alles mit, ist keine empfindliche Taube, schon gar keine Krankenschwester — es wäre auch allzu einfach, könnte man alles, was Weiß trägt, in einen Hut werfen, in einen Schrank stecken [...]. (613)

[...] bo mewa porwie wszystko, nie jest delikatną gołębicą, a tym bardziej pielęgniarzką – byłoby to zbyt proste, gdyby wszystko, co stroi się w biel, można było wrzucić do jednego kotła, wsadzić do jednej szafy [...]. (523)

Przykład (21) to częściowa ekwiwalencja formalna. Kontaminacja *in einen Hut werfen* zostaje oddana w języku docelowym przez uzualną formę idiomu *wrzucić coś do jednego kotła*.

Rozdzielenie komponentów frazeologizmu

Szczególną techniką innowacji formalnych jest rozdzielenie komponentów idiomu i poszerzenie jego formy o zdanie podrzędnie złożone przydawkowe. Innowacje te wzmacniają koherencję tekstu i służą jego strukturyzacji.

sich wie ein Elefant im Porzellanladen benehmen

(22) Alles Inventar der Schefflerschen Bäckerwohnung im Kleinhammerweg beleidigte mich. Diese Zierdeckchen, wappenbestickten Kissen, in Sofaecken lauernden Käthe-Kruse-Puppen, Stofftiere, wohin man auch trat, Porzellan, das nach einem Elefanten verlangte, Reiseandenken in jeder Blickrichtung, angefangenes Gehäkelttes, Gestricktes, Besticktes, Geflochtenes, Geknotetes, Geklöppeltes und mit Mausezähnen Umrandetes. (102)

Te ozdobre serwetki, poduszki wyszywane w herby, lalki czające się w rogach kanapy, szmaciane zwierzęta, gdziekolwiek się człowiek nie ruszył, porcelana, która wołała o słonia, pamiątki z podróży w każdym kącie, rozpoczęte robótki szydełkiem, na drutach, wyszywanki, plecionki, supełki, koronki i lamówki w ząbki. (88)

W przykładzie (22) mamy do czynienia zarówno w języku wyjściowym, jak i docelowym z rozdzielaniem jednego komponentu rzeczownikowego od pozostałych (*Porzellan, porcelana*), jak również z redukcją części komponentów rzeczownikowych (*Porzellanladen, skład porcelany*). Przykład ten, podobnie jak przykłady (23) i (24), to całkowita ekwiwalencja formalna, gdyż w przekładzie zastosowane zostały takie same procesy innowacyjne. Przykłady (23) i (24) to innowacje rozwijające o zdanie poboczne przydawkowe.

sein Kreuz tragen (nosić za kogoś krzyż Pański)

(23) Dann musste er von Mama und Jan Bronski getröstet werden, und sie nannten mich, Oskar, ein Kreuz, das man tragen müsse, ein Schicksal, das wohl unabänderlich sei, eine Prüfung, von der man nicht wisse, womit man sie verdiene. (95)

Wtedy mama i Jan Broński musieli go pocieszać i mnie, Oskara, nazywali krzyżem, który trzeba nieść, przeznaczeniem, które jest widać nieuniknione, doświadczeniem, o którym człowiek nie wie, czym na nie zasłużył. (84)

jmdm. auf die Finger schauen

(24) Noch gilt es, Schmuß auf jene Finger zu schauen, mit denen Schmuß gelegentlich ein Kleinkalibergewehr hielt. (650)

Na razie trzeba patrzeć Schmuhowi na owe palce, w których czasami trzymał wiatrówkę. (553)

Podsumowując, chciałbym podkreślić, że tłumaczenie stałych związków frazeologicznych to trudny i kompleksowy proces szukania ich ekwiwalen-

tów w języku docelowym na płaszczyźnie tekstu. Zadaniem tłumacza jest oddanie treści stałego związku frazeologicznego języka wyjściowego w języku docelowym. Idealnym przypadkiem jest więc ekwiwalencja całkowita. Jednak przy braku ekwiwalencji całkowitej lub częściowej tłumacz musi często posłużyć się obligatoryjnie innymi technikami, np. tłumaczenie dosłowne, oddanie znaczenia jednostki języka wyjściowego przez pojedynczy leksem lub luźne związki wyrazowe czy też przez zdania albo parafrazy. Nawiązując do słów Burgera/Buhofer/Sialmsa (1982: 309), że „Bedeutend erschwert, wenn nicht verunmöglicht, wird eine adäquate Übersetzung, wenn der Phraselogismus nicht in normaler, sondern in modifizierter Form verwendet ist”, chciałbym zaznaczyć, iż nie tylko wspomniane na początku referatu problemy natury językowej i pozajęzykowej sprawiają tłumaczowi problemy, ale i innowacje frazeologiczne, powstałe w wyniku kreatywności autora tekstu, mogą być twardym orzechem do zgryzienia. Na podstawie przeprowadzonej analizy stwierdzić można, że przy tłumaczeniu innowacji frazeologicznych mamy do czynienia z trzema relacjami między innowacjami frazeologicznymi a ich tłumaczeniem: całkowita ekwiwalencja formalna (innowacja frazeologiczna jest oddana w tekście docelowym przez innowację tego samego rodzaju), częściowa ekwiwalencja formalna (innowacje oddane są przez formy normatywne lub inne techniki innowacyjne), zerowa ekwiwalencja formalna (innowacje oddane są przez luźne związki wyrazowe lub pojedyncze leksemy). Analiza ilościowa innowacji i ich przekładu pokazała, że w większości przypadków mamy do czynienia z ekwiwalencją całkowitą (48%), rzadziej z ekwiwalencją częściową (35%) i zerową (17%).

Źródła

- Grass, G., 1959, *Die Blechtrommel*, Neuwied, Berlin.
Grass, G., 1983, *Blaszany bębenek*, tłum. Błaut, S., Warszawa.

Literatura

- Basaj, M., 1982, „Ekwiwalencja tłumaczeń frazeologizmów (na przykładzie języka czeskiego i polskiego)”, [w:] *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej*, Basaj, M., Rytel, D. (red.), Wrocław, s. 157–165.
Basaj, M., Kuc, D. (red.), 1988, *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej*, t. 5., Wrocław.

- Bąba, S., 1978, *Kultura języka polskiego. Zagadnienia poprawności językowej w zakresie frazeologii*, Poznań.
- Bąba, S., 1985, „Struktura normy frazeologicznej”, [w:] *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej*, t. 3, Basaj, M., Kuc, D. (red.), Wrocław, s. 87–105.
- Bąba, S., 1989, *Innowacje frazeologiczne współczesnej polszczyzny*, Poznań.
- Burger, H., Buhofer, A., Sialm, A., 1982, *Handbuch der Phraseologie*, Berlin.
- Buttler, D., 1976, *Innowacje składniowe współczesnej polszczyzny*, Warszawa.
- Buttler, D., 1985, „Norma, uzus i kodyfikacja w dziedzinie stałych związków wyrazowych”, [w:] *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej*, t. 3, Basaj, M., Kuc, D. (red.), Wrocław, s. 73–86.
- Fleischer, W., 1997, *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*, Leipzig.
- Gajda, S., 1977, „Norma językowa a kultura języka”, [w:] *Sprawozdania Opolskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*, nr 13, Wrocław, s. 11–21.
- Koller, W., 1994, „Phraseologismen als Übersetzungsproblem”, [w:] *EURO-PHRAS 92*, Sandig, B. (red.), Bochum, s. 351–373.
- Kurkowska, H., 1971, „Teoretyczne zagadnienia kultury języka”, [w:] *Kultura języka polskiego. Zagadnienia poprawności gramatycznej*, Buttler, D., Kurkowska, H., Satkiewicz, H. (red.), Warszawa, s. 9–79.
- Lewicki, A.M., 1976, *Wprowadzenie do frazeologii syntaktycznej. Teoria zwrotu frazeologicznego*, Katowice.
- Lica, A., 2001, „Innowacja rozwijająca w prozie – jej funkcje (na podstawie twórczości Waława Berenta)”, [w:] *Problemy frazeologii europejskiej*, t. IV, Lewicki, A.M. (red.), Lublin, s. 19–23.
- Łabno-Fałęcka, E., 1995, *Phraseologie und Übersetzen. Eine Untersuchung der Übersetzbarkeit kreativ-innovativ gebrauchter wiederholter Rede anhand von Beispielen aus der polnischen und deutschen Gegenwartsliteratur*, Frankfurt/M.
- Mosiołek-Kłosińska K., 2002, „Innowacje frazeologiczne jako źródło powstania nowych jednostek leksykalnych”, [w:] *Problemy frazeologii europejskiej*, t. V, Lewicki, A.M. (red.), Lublin, s. 21–34.
- Pajdzińska, L., 1993, *Frazeologizmy jako tworzywo współczesnej poezji*, Lublin.
- Pajdzińska, A., 2001, „O znaczeniu związku frazeologicznego (raz jeszcze)”, [w:] *Problemy frazeologii europejskiej*, t. IV, Lewicki, A.M. (red.), Lublin, s. 11–18.
- Pociask, J., 2006, „«Trudny orzech do zgryzienia» – Kilka uwag o tłumaczeniu stałych związków frazeologicznych”, [w:] *Rocznik Przekładoznawczy*, 2, Zieliński, L., Pławski, M. (red.), Toruń, s. 191–199.
- Rejakowa, B., 1982, „Ekwiwalencja tłumaczenia związków frazeologicznych

o identycznej strukturze formalnej i znaczeniowej w przekładach języka słowackiego na język polski”, [w:] *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej*, Basaj, M., Rytel, D. (red.), Wrocław, s. 173–181.

Schweitzer, B.-M., 1978, *Sprachspiel mit Idiomen. Eine Untersuchung am Prosa-
werk von Günter Grass*, Zürich.

Methods of translating phraseological innovations

Summary

The translation of idioms is, unquestionably, a problematic issue both for translators and interpreters. In academic writing the extent to which idioms may be translated is frequently described as relative, or even untranslatable. However, it may be stated that it is not true for it is not the language that is translated, but texts and extracts in the language in question. The purpose of every translation is to create a relative equivalent of an idiom in the target language.

Phraseological innovations are the result of the author's creativity which goes well beyond the idiomatic standard. They are also created when an idiom's stability is violated. Taking into consideration the nature of modifications idioms undergo, three phraseological innovations, i.e. substitution, reduction, as well as expansion can be distinguished.

Without a doubt, the translation of idioms is a problematic and comprehensive process of searching for the right equivalent in the target language as far as a text is concerned. The complexity of the issue does not only result from linguistic or extralinguistic reasons, but also from the fact that idioms are used in their modified forms. According to an analysis of the idioms' forms, it might be noted that when translating idiomatic expressions three relations between phraseological innovations and their translations exist, i.e., complete formal equivalence (48%), partial formal equivalence (35%), and, finally, non-equivalence (17%).